

قصائد دیگری نیز در صنایع بدیعیه بنظر رسیده که چون ذکر تمام آنها موجب تطویل کلام میشود از بیان بقیه صرف نظر نموده و به اصل موضوع میپردازیم اینک عین مرقومات آقای ذکائی بیضائی که در این علم به ایجاز مرقوم فرموده اند از نظر خوانندگان گرامی میگذرد.

احمد اخگر

علم بدیع

علم بدیع عبارت از دانستن و شناختن محسنات و صنایع کلام است که بکار بردن آنها در کلام اعم از نظم یا نثر سخن رازینتی خاص و جاذبیتی مخصوص میدهد به عبارت دیگر علم بدیع علم آرایش سخن است که این آرایش از شناختن صنایع کلام و بکار بردن آن در نظم و نثر در سخن پدیدار میشود و باعث زینت و جاذبیت کلام میگردد. البته هیچ گوینده و نویسنده‌ئی نیست که نخواهد گفتارش دلربا و جاذب باشد و بنا بر این هر شاعر و نثری ناچار از فرا گرفتن علم بدیع یعنی شناختن صنایع کلام و بکار بردن آن در آثار خویش میباشد.

صنایع کلام بر دو قسم است لفظی و معنوی و باز بر دو دسته تقسیم میشود دسته اول صنایعی است که اختصاص بشعر داشته و در نثر موردی برای استعمال آن وجود ندارد و دسته دوم مشترك بین نظم و نثر است یعنی در کلام موزون و غیر موزون هر دو بکار میرود و مادر اینجا از لحاظ حسن ترتیب قبلا تعداد و اسامی هر يك از دو دسته و اقسام هر يك را متذکر و سپس بذکر تعریف و قید مثال هر يك میپردازیم.

الف - صنایع معنوی کلام که در نظم و نثر هر دو بکار میرود.

- ۱ - تشبیه و آن بر هفت قسم است - تشبیه مطلق، تشبیه مشروط، تشبیه اضمار، تشبیه تفضیل، تشبیه تسویه، تشبیه عکس، تشبیه بالکنایه.
- ۲ - استعاره ۳ - ایهام ۴ - متضاد ۵ - مراعات النظیر یا تناسب ۶ - بראعت
- استهلال ۷ - حسن طلب ۸ - مبالغه یا اغراق در صفت ۹ - اعداد ۱۰ - تسیق الصفات
- ۱۱ - التفات ۱۲ - اعتراض الکلام قبل الاتمام یا حشو (حشو نیز بر سه قسم است قبیح - متوسط - ملیح) ۱۳ - تجاهل العارف ۱۴ - قلب مطلب ۱۵ - مدح شبیه به ذم
- ۱۶ - مدح موجه ۱۷ - محتمل الضدین ۱۸ - زشت و زیبا یا هجو ملیح.

ب - صنایع معنوی کلام مخصوص شعر :

- ۱ - ارسال المثل ۲ - ارسال المثلین ۳ - حسن مطلع ۴ - حسن تخلص
۵ - حسن قطع ۶ - سؤال و جواب ۷ - لغز ۸ - معما

ج - صنایع لفظی کلام که در شعر و نثر هر دو بکار می‌رود :

- ۱ - لف و نشر ۲ - سجع ۳ - قرصیع ۴ - تجنیس که هفت نوع است (تام
تناقض - زائد - مرکب - مکرر - مطرف - خطی) ۵ - تضمین المزدوج ۶ - اشتقاق
۷ - مصحف ۸ - مقلوب ۹ - اعنات یا لزوم مالا یلزم ۱۰ - حذف ۱۱ - رقطاء
۱۲ - خیفا ۱۳ - اسلوب الحکیم ۱۴ - التزام ۱۵ - ترتیب ۱۶ - طردالعکس که
آنرا تشابه الاطراف و تسبیغ نیز گویند ۱۷ - موازنه .

د - صنایع لفظی مخصوص شعر :

- ۱ - قافیه ۲ - ذوقافیتین ۳ - ردالقافیه ۴ - ردالعجز علی الصدر ۵ - ردالمطلع
۶ - ملمع ۷ - ملون ۸ - موشح ۹ - ترجمه ۱۰ - تجزیه که آنرا چهار پاره نیز
گویند ۱۱ - ابداع که هم لفظی و هم معنوی است .

اینک تعریف و مثال هر یک .

الف - صنایع معنوی کلام مشترک بین نظم و نثر

- ۱ - تشبیه در لغت بمعنی همانند کردن است و در اصطلاح کلام نیز بهمین
معنی استعمال میشود صنعت تشبیه بقدری عادی و متداول است که حتی در گفتگوهای
یومیه و معمولی نیز غالباً بکار می‌رود مثلاً: بهرام بمنوچهر میگوید: هوشنگ
مثل برق فلان کار را انجام داد و یازید بعمر و میگوید اینجاسیب مثل قنداست که
در مثال اول سرعت عمل هوشنگ ببرق و در مثال دوم مزه سبب بقند تشبیه شده است
تشبیه دارای چهار رکن است: مشبه، مشبه به، ادات تشبیه، وجه شبه. مثلاً در
جمله سبب مثل قنداست (سبب مشبه، قند مشبه به مثل، ادات تشبیه شیرینی، وجه
شبه است)